

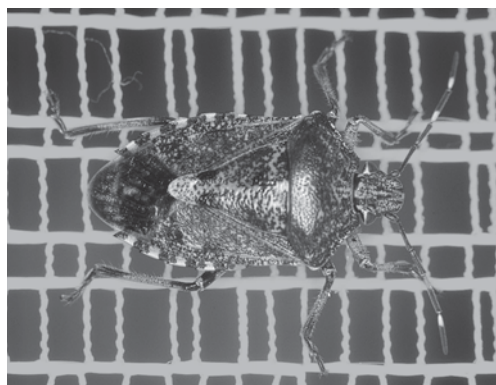
DE WANTS *RHAPHIGASTER NEBULOSA* IN NEDERLAND (HETEROPTERA:
PENTATOMIDAE)

Berend Aukema & Jos Steeghs

De pentatomide wants *Rhaphigaster nebulosa* komt in Europa hoofdzakelijk in het zuiden voor en zou in België de noordwestgrens van haar verspreiding bereiken. Recent blijkt de soort echter zowel in België als in Duitsland haar areaal west- en noordwaarts uit te breiden. Sinds 1997 werd zij ook vijf maal op dezelfde plek in Midden-Limburg aangetroffen. Bij eerdere waarnemingen van deze soort in ons land werd doorgaans aangenomen dat het om toevallige introducties ging, maar nu is er alle reden om aan te nemen, dat ze zich daadwerkelijk in ons land gevestigd heeft.

INLEIDING

Rhaphigaster nebulosa (Poda, 1761) werd door Reclaire (1932) voor het eerst gemeld uit Nederland op grond van een door ene Kusters op 8 december 1929 in Arnhem in huis gevangen exemplaar. Het betreffende dier, een mannetje, bevindt zich in de collectie van het Zoölogisch Museum te Amsterdam. Op basis van deze vondst voert Reclaire (1948) de soort op in zijn naamlijst van de Nederlandse wantsen. Zestig jaar later bleek dit nog steeds de enige gepubliceerde Nederlandse vondst te zijn. De eerste auteur beschouwde haar bij het samenstellen van een nieuwe naamlijst van de Nederlandse wantsen (Aukema 1989) niet als inheems, maar als toevallig van elders aangevoerd. Dit laatste gebeurt vaker: in Zuid-Europa is de soort algemeen en er zijn met enige regelmaat meldingen van exemplaren die 'meeliften' naar onze streken, niet alleen met groente of fruit, maar ook als verstekeling in allerlei andere transporten. Eenmaal hier vallen de dieren op door hun grootte (14-16 mm), het vlieggedrag en de gewoonte om in huizen en andere gebouwen te overwinteren. Zo bevinden zich in de collectie van het Zoölogisch Museum in Amsterdam bijvoorbeeld twee exemplaren, die vermoedelijk op deze wijze zijn aangevoerd: een mannetje dat op 12 november 1963 binnenvloog bij het toenmalige laboratorium voor Fundamenteel Onderzoek der Materie (FOM laboratorium) aan de Kruislaan in

Figuur 1
Rhaphigaster nebulosa (Herkenbosch, 7 maart 1997),
binnenshuis gevonden op gordijn. Foto Jos Steeghs.
Figure 1
Rhaphigaster nebulosa (Herkenbosch, 7 March 1997),
found indoors on curtain. Photo Jos Steeghs.

Amsterdam en een vrouwtje dat op 20 februari 1982 tevoorschijn kwam uit openhaardhout in Lelystad.

NIEUWE VINDPLAATSEN

De tweede auteur meldde in 1997 de vondst op 7 maart van een exemplaar van *Rhaphigaster nebulosa* (fig. 1) in zijn huis te Herkenbosch (provincie Limburg). Ook dit exemplaar werd aanvankelijk

verondersteld te zijn aangevoerd uit Zuid-Frankrijk, waar in mei/juni van het voorafgaande jaar de vakantie met de caravan was doorgebracht en waar *R. nebulosa* ook was waargenomen. Na nieuwe vondsten van overwinterende dieren in hetzelfde huis op 15 maart 2001 en op 9 januari en 28 februari 2002, en voorts van een exemplaar, ditmaal buitenshuis in de tuin van dit huis, op 24 april 2002, lijkt het echter geen twijfel meer dat de soort zich in Midden-Limburg gevestigd heeft.

Vergelijkbare situaties deden zich voor in België en meer noordelijke streken in Duitsland. In België melden Dethier & Gallant (1999) vanaf 1989 weer vondsten van *Rhaphigaster nebulosa*, nadat ze sinds 1906 niet meer was waargenomen. Sinds 1996 werd ze bovendien twee keer waargenomen in Vlaanderen (zie ook Viskens (2001)). In Nedersachsen, waar ze sinds de 18^e eeuw niet meer was waargenomen, werden vanaf 1991 weer twee exemplaren waargenomen in Hannover (Melber 1998). In Nordrhein-Westfalen, waar de laatste vondst dateerde van het begin van de 19^e eeuw, werd ze in 1993 weer in Keulen gevonden (Werner (1998): in huis!) en sindsdien is ze daar in sommige jaren zelfs een algemene verschijning. Bij de eerste vondst dacht men ook daar aan een toevallig aangevoerd exemplaar uit Zuid-Duitsland, maar nadat er copula's en larven waren aangetroffen, was het duidelijk dat de soort er was ingebergd.

BIOTOPEN

Rhaphigaster nebulosa is zowel fytofaag als zoöfaag en wordt vermeld van loofhout en kruiden, waarbij ze soms schadelijk is in tuinbouwgewassen. Ze overwintert als adult op beschutte plaatsen, vaak in gebouwen (Wagner 1966). Volgens Gulde (1934) komt de soort vooral voor in cultuurland en moestuinen en wordt ze vaak aangetroffen op met wilde wingerd *Ampelopsis* begroeide muren, waar ze ook overwintert. Stichel (1961) noemt meelbes *Sorbus aria*, sleedoorn *Prunus spinosa*, zuurbes *Berberis*, *Quercus infectoria*, hazelaar *Corylus* en iep *Ulmus* als waardplanten. Op de laatste werd waargenomen dat verschillende stadia

van *Xanthogaleruca luteola* (O.F. Müller, 1766) (Coleoptera, Chrysomelidae) werden uitgezogen. De eerste auteur verzamelde haar in Duitsland op 12 september 1992 in Baden-Württemberg (Philipsburg, Wiesental) in groot aantal op grove den *Pinus sylvestris*, waarop ze mogelijk ook kan overwinteren.

VOORKOMEN IN EUROPA

Rhaphigaster nebulosa is een Palaearctische soort, die voorkomt in Midden- en Zuid-Europa, het Middellandse-Zeegebied en Azië tot in Mongolië en China (Stichel, 1961). Volgens Wagner (1966) loopt de noordgrens van het areaal van Noord-Frankrijk (Normandië) over Noord-Duitsland (Bremen, Hamburg, Brandenburg) en Polen tot in de Baltische staten. Stichel (1961) vermeldt haar, gebaseerd op oude waarnemingen, echter ook uit Nederland en België. Reichling & Gerend (1994) geven haar als zeer zeldzaam op voor Luxemburg. Recente vondsten in België werden gedocumenteerd door Viskens (2001).

De conclusie van Melber (1998) dat het areaal van *R. nebulosa* de laatste jaren opvallend naar het noorden is uitgebreid, waarbij ze vooral in stedelijke gebieden opduikt, wordt door de waarnemingen in Nederland en België ondersteund. Overwinteringsmogelijkheden op beschutte plaatsen lijken een essentiële voorwaarde voor permanente vestiging van dergelijke 'zuidelijke' soorten in ons land.

DANKWOORD

J.P. Duffels (Zoölogisch Museum, Amsterdam), Y. Jongema (Universiteit Wageningen) en J. van Tol (Nationaal Natuurhistorisch Museum, Leiden) worden bedankt voor toegang tot de door hen beheerde collecties.

LITERATUUR

- Aukema, B. 1989. Annotated checklist of Hemiptera-Heteroptera of The Netherlands. – Tijdschrift voor Entomologie 132: 1-104.
Dethier, M. & J.-B. Gallant 1999. Hétéroptères remar-

- quables pour la faune belge. – *Natura Mosana* 51: 75-86.
- Gulde, J. 1934. Die Wanzen Mitteleuropas. Hemiptera Heteroptera Mitteleuropas. III. Teil, 4. Familie Pentatomidae: 79-194. – Verlag des Internationalen Entomologischen Vereins, Frankfurt am Main.
- Melber, A. 1998. Bemerkenswerte Vorkommen von Wanzen (Insecta, Heteroptera) in Niedersachsen. – *Drosera* 1998: 19-29.
- Reclaire, A. 1932. Naamlijst der in Nederland en omliggend gebied waargenomen wantsen (Hemiptera-Heteroptera). – *Tijdschrift voor Entomologie* 75: 59-298.
- Reclaire, A. 1948. 5e Vervolg op de Naamlijst der in Nederland en omliggend gebied waargenomen wantsen (Hemiptera-Heteroptera). – *Tijdschrift voor Entomologie* 89: 39-64.
- Reichling, L. & R. Gerend 1994. Liste des hétéroptères du Grand-Duché de Luxembourg. – *Bulletin de la Société des Naturalistes de Luxembourg* 95: 273-286.
- Stichel, W. 1957-1962. Illustrierte Bestimmungstabellen der Wanzen. II. Europa (Hemiptera-Heteroptera Europae) 4. – Stichel, Berlin.
- Viskens, G. 2001. *Rhaphigaster nebulosa* (Poda). Heteroptera Pentatomidae. – *Entomo-Info* 12: 113-115.
- Wagner, E. 1966. Wanzen oder Heteropteren. I. Pentatomorpha. – *Die Tierwelt Deutschlands* 54: i-vi, 1-235.
- Werner, D. J. 1998. Neue und ehemals seltene Heteropteren in Nordrhein-Westfalen und in Kölner Raum. – *Heteropteron* 5: 17-20.

SUMMARY

The bug *Rhaphigaster nebulosa* in the Netherlands (Heteroptera: Pentatomidae)

Five specimens of *Rhaphigaster nebulosa* (Poda, 1761) were captured overwintering in or near the same house in Herkenbosch, province of Limburg, in different years between 1997 and 2002. These records fit similar observations of a recent range extension of this species in north-western direction in both Belgium and Germany. Data on its biology and distribution are summarised from the literature.

B. Aukema
Plantenziektenkundige Dienst
Sectie Entomologie
Postbus 9102
6700 HC Wageningen
b.aukema@pd.agro.nl

J.G.L. Steeghs
Europalaan Oost 66
6075 ED Herkenbosch
jsjs@jost.demon.nl

